

Nr 15.

Av herr Hagberg i Stockholm m. fl., om skyldighet för arbetsgivare att underrätta arbetsmarknadsorgan om planerade driftsinskränkningar.

De tilltagande krissymtomen i de kapitalistiska länderna, som också i Sverige — i synnerhet sedan hösten 1951 — tar sig uttryck i korttidsarbete, permitteringar och avskedanden, har försatt den fulla sysselsättningen i fara och gör att massor av löntagare ej längre kan känna trygghet i anställningen. Arbetarantalet inom industrien beräknas från hösten 1951 till hösten 1953 ha minskat med 5 å 6 %. Det innebär att mellan 35 000 och 40 000 arbetare tvingats byta arbetsplatser och i många fall också yrken, en »omställning», som i regel varit förknippad med viss tids arbetslöshet. Särskilt under månaderna kring årsskiftet 1952—53 var det iögonfallande, hur den fulla sysselsättningen »genombröts» och en betydande arbetslöshet framträdde.

Den nedgång i sysselsättningen, som de tilltagande krissymtomen framkallat inom industrien, har hittills kunnat »fångas upp» på olika sätt. Överårig och kvinnlig arbetskraft har avskedats, ofta under bryska former, varigenom en dold arbetslöshet uppkommit vid sidan om den statistiskt registrerade. Den utländska arbetskraften har sjunkit med cirka 7 800 från hösten 1952 till hösten 1953. Järnbruken, som ännu hösten 1951 hade ett arbetskraftsunderskott på cirka 2 800 man, har i det närmaste kunnat utfylla detta. Därmed torde möjligheterna att på liknande sätt »reglera» fortsatt nedgång i sysselsättningen i stort sett vara tömda. Samtidigt börjar det förhållandet, att många företag ej längre nyrekryterar arbetskraft, medföra allvarliga svårigheter för den ungdomliga arbetskraften att finna sysselsättning.

Det s. k. enskilda näringslivet, av vilket det stora flertalet löntagare är beroende för sin utkomst, visar sig liksom förr sakna intresse av eller förmåga att säkra den fulla sysselsättningen. Talrika fall av s. k. panikavskedanden har redan förekommit, särskilt inom textil- och beklädnadsindustrierna. Cyniska uttalanden från arbetsgivarhåll om »nyttan» av arbetslöshet har framkommit. Särskilt upprörande är att större företag, som efter kriget inhöstat stora vinstökningar och kunnat lägga upp betydande fonder, i flera fall med ett penndrag ställt hundratals arbetare på gatan. I vissa andra fall har arbetare, som drabbats av permitteringar eller avskedanden, haft grundad anledning att misstänka, att det rört sig om otillbörliga påtryckningar i pågående avtalsrörelser.

Vårt lands arbetare kan ges trygghet i anställningen. Vi kan ha full sysselsättning. Men det förutsätter bl. a., att kapitalisterna berövas rätten att egenmäktigt bestämma om ett företag skall drivas eller slå igen. Där de vägrar att hålla i gång viktig produktion måste samhället överta företagen och driva dem i egen regi.

Som ett led i strävandena att begränsa företagens oinskränkta bestämmanderätt i fråga om hundratusentals anställdas sysselsättning och utkomstmöjligheter framstår det som nödvändigt att i första hand lagstadgad skyldighet införes för företagen att varsla om planerade driftsinskränkningar i så god tid, att arbetsmarknadsorganen kan överväga och vidta lämpliga åtgärder. Nuvarande ordning med frivilliga överenskommelser mellan arbetsmarknadsorganen och företagarsammanslutningar om varsel måste betecknas som otillfredsställande; exempel har ju inte heller saknats på hur företag helt enkelt ignorerat dem. Det är samtidigt önskvärt att arbetsmarknadsorganen ges ökade befogenheter, främst gentemot de stora monopolkapitalistiska företagen, i frågor som rör upprätthållande av produktion och sysselsättning.

Det är uppenbart, att tyngdpunkten i åtgärderna för att säkra full sysselsättning måste förskjutas i sådan riktning, att den normala produktionen och sysselsättningen upprätthålles. Sådana åtgärder kan vara av olika slag, t. ex. ett system av krediter och kreditgarantier för lagerproduktion för kommande avsättning såväl utomlands som inom landet, statliga beställningar av inventarier och materiel till offentliga institutioner etc. För en sådan inriktning talar också de erfarenheter som gjorts i planeringen av s. k. beredskapsarbeten. I »Arbetsmarknaden», den publikation som utges av arbetsmarknadsstyrelsen, uppgavs nyligen att trots att målsättningen i det planeringsarbete, som bedrivits under det gångna året, sattes så lågt som till vintersysselsättning för cirka 20 000 man, kom man inte upp till en beredskap för mer än cirka 18 000. Det fastslogs samtidigt utan omsvep, att »det ligger inte heller inom möjligheternas räckhåll att skapa en beredskap av dylika arbeten i sådan omfattning, att man på denna väg skall kunna klara en mycket stor arbetslöshet». Man kanske inom rimlig tid kunde komma upp till en beredskap omfattande vinterarbeten för 25 000 man. »Men även en sådan beredskap», fastslog arbetsmarknadsstyrelsens publikation, »kommer ju att vara ytterligt knapp, om vi skulle få en mera avsevärd arbetslöshet.»

Redan nu är det iögonfallande att arbetsmarknadsmyndigheterna, bl. a. på grund av bristande befogenheter och otillräckliga resurser, går bet på att tillfredsställande klara även sådan arbetslöshet, som är begränsad till viss ort eller näringsgren. Sålunda må anföras vad Gjutareförbundets avtalskonferens nyligen uttalade:

»Många av de arbetare, som nu inte längre har sin utkomst inom gjuteribranschen, har inte på ett tillfredsställande sätt kunnat bli inplacerade inom andra avsnitt av näringslivet. För sitt uppehälle har de till stor del fått klara sig på de understöd, som de erhållit från Gjuteriarbetarnas er-

kända arbetslöshetskassa. Som ett bevis på detta förhållande kan anföras, att arbetslöshetskassan under året utbetalat 1/3 av den stadgeenliga fond statsmakterna påbjudit.»

Den återopade avtalskonferensen ställde anspråket på myndigheterna »att på ett effektivare sätt tillgodose arbetstagarnas berättigade krav på full sysselsättning». Som ett annat exempel kan anföras det läge, som uppstått inom den bohusländska stenindustrien sedan statsbeställningarna upphörde vid halvårsskiftet i fjol. Här har sysselsättningen äventyrats för cirka 700 stenhuggare, av vilka de flesta är i 60-årsåldern, och ett krisläge påminnande om 1930-talet är under utveckling. Det är uppenbart att detta inte kan avhjälpas om inte statsbeställningarna återupptas.

De tilltagande krissyntomen gör det ytterst viktigt att statens egna verk och företag säkrar full sysselsättning åt sina anställda. Det har varit ägnat att väcka förvåning att SJ i vinter permitterat cirka 2 000 man, de flesta banarbetare, och att 2 000 à 3 000 vägarbetare drabbats av liknande åtgärder. Även om de anläggningsarbeten, som dessa arbetargrupper övervägande är sysselsatta med, i viss utsträckning lämpligast utföres sommartid, så är det uppenbart att de, därest anslagen till anläggningsarbeten inte vore så knappt utmätta, skulle kunna beredas full sysselsättning hela året. Det måste ju betecknas som rent löjeväckande att arbetsmarknadsmyndigheterna måste anstränga sig för att få fram en reserv av anläggningsarbeten, omfattande vägbyggnadsarbeten för 4 000 man, bl. a. därför att vägförvaltningarna under vintern »friställt» nästan lika många arbetare.

Vad vi här anfört och de ytterligare synpunkter som är av vikt beträffande de åtgärder, som avser att säkra full sysselsättning och trygghet i anställningen, vill vi sammanfatta i följande punkter:

1. Upprätthållande av full sysselsättning och trygghet i anställningen för alla arbetare och anställda. Som ett led häri berövas kapitalisterna rätten att själva avgöra om ett företag skall drivas eller slå igen. Där de vägrar att hålla i gång viktig produktion måste samhället överta dessa företag och driva dem i egen regi.

2. Skyldighet för företag att varsla om planerade driftsinskränkningar i så god tid, att arbetsmarknadsorganen kan överväga och vidta lämpliga åtgärder. Vidgade befogenheter åt arbetsmarknadsorganen gentemot företagen i syfte att möjliggöra upprätthållandet av den fulla sysselsättningen.

3. Ett system av statliga krediter och kreditgarantier, avseende att möjliggöra upprätthållandet av produktion såväl för den inhemska marknaden som för export. Detta kreditsystem kompletteras med planer för statsbeställningar, som i produktionsstödande syfte snabbt kan placeras hos viss industri eller inom viss industrigren. För att möjliggöra detta beviljar riksdagen erforderliga medel.

4. Säkrande av avsättning för Sveriges export genom kraftigt ökad handel med Sovjetunionen och andra krisfria länder i Europa och Asien. För att främja detta och för att Sverige skall kunna hävda sig i konkurrensen

med andra kapitalistiska länder utbygges systemet med statliga exportkreditgarantier.

5. Skapande av nya sysselsättningsmöjligheter, särskilt i syfte att säkra full sysselsättning åt den ungdomliga och kvinnliga arbetskraften. Detta kan ske i olika former: genom utbyggnad av den statliga företagsamheten, ökad kreditgivning åt annan allmännyttig företagsamhet liksom åt hantverk och småindustri etc. För Norrlands vidkommande bör som ett led häri startas förädlingsindustrier i statlig regi med malmerna som råvarubas.

6. Ökade anslag till anläggningsarbeten för att säkra full sysselsättning för berörda arbetargrupper hela året, varvid samtidigt de mest aktuella behoven — särskilt i norrlandslänen — av nya järnvägssträckningar, broleder, vägar etc. tillgodoses inom överskådlig tid.

Med hänvisning till vad som här anförts och under framhållande av att vi på det sätt, som riksdagens arbetsformer förutbestämmer, har för avsikt att förelägga riksdagen dessa frågor för övervägande, hemställer vi,

att riksdagen beslutar att i skrivelse till **Kungl. Maj:t** hemställa om förslag till lag, som stipulerar skyldighet för företag att minst två månader i förväg underrätta arbetsmarknadsorganen om planerade driftsinskränkningar.

Stockholm den 13 januari 1954.

H. Hagberg.

K. Senander.

Gustav Johansson.